

Krzysztof Parzych

Akademia Pomorska
Słupsk

Alan Liedtke

Brusy

IMPREZY KULTURALNE W GMINIE BRUSY JAKO WALOR TURYSTYCZNY

CULTURAL EVENTES IN THE BRUSY COMMUNITY AS A TOURIST ATTRACTION

Zarys treści: W artykule podjęto zagadnienie oceny imprez kulturalnych w gminie Brusy w kontekście ich potencjału turystycznego i możliwości ich wykorzystania w promocji turystycznej obszaru. Dokonano analizy cyklicznych imprez kulturalnych realizowanych w gminie jako czynnika aktywizującego rozwój turystyki na terenie gminy Brusy. Do oceny wpływu imprez kulturalnych na atrakcyjność turystyczną tego obszaru posłużono się obserwacją terenową oraz wykorzystano informacje uzyskane dzięki wywiadam z organizatorami tych imprez.

Słowa kluczowe: Brusy, walory kulturowe, impreza kulturalna

Key words: Brusy, cultural values, cultural event

Wstęp

W rozwoju współczesnej turystyki coraz większą popularnością cieszą się walory kulturowe. Miejscowości lub obszary odznaczające się pewną odrębnością wynikającą z ich tożsamości, którą kształtują: odrębny język, dialekt lub lokalna gwara, stroje regionalne, elementy miejscowego rzemiosła, kuchnia regionalna, tradycje, obrzędy i inne elementy tradycyjnej kultury ludowej, stają się celem ruchu turystycznego.

W dobie globalizmu i związanych z nim procesów prowadzących do zacierania różnic kulturowych, społecznych czy ekonomicznych pojawiają się tendencje odwrotne, zmierzające do akcentowania i kultywowania tradycji regionalnych i lokalnych, przyczyniając się do popularyzacji regionów, miejscowości o indywidualnej tożsamości kulturowej. Przywraca się często zapomniane już miejscowe tradycje, święta ludowe, kultywuje się ginące rzemiosła. Elementy te stają się również nowymi produktami turystycznymi. Szczególnie istotna jest rola walorów kulturowych w przypadku miejsco-

wości, które nie mają walorów przyrodniczych, uzdrowiskowych, architektonicznych oraz innych od turystycznych alternatyw rozwoju społeczno-ekonomicznego.

Cel opracowania. Metoda badawcza

W niniejszym opracowaniu podjęto zagadnienie oceny potencjału imprez kulturalnych realizowanych w gminie miejsko-wiejskiej Brusy. Dokonano charakterystyki tych imprez oraz ich wpływu na atrakcyjność turystyczną gminy. Jako źródło danych wykorzystano bezpośrednio obserwacje prowadzone podczas kilku imprez kulturalnych na terenie gminy Brusy, informacje uzyskane podczas wywiadów z ich organizatorami oraz od Urzędu Miasta i Gminy Brusy.

Charakterystyka obszaru badań

Miasto i gmina Brusy położone są w południowej części województwa pomorskiego, w powiecie chojnickim. Pod względem fizycznogeograficznym należą one do Borów Tucholskich. Tamtejszy krajobraz jest zdominowany przez formy polodowcowe związane genetycznie ze zlodowaceniem północnopolskim. Pod względem geomorfologicznym obszar ten obejmuje sandr pomorskiej fazy zlodowacenia w dorzeczu Wdy oraz część środkowego dorzecza Brdy. Na północnym zachodzie sąsiaduje on z sandrem Równiny Charzykowskiej. Krajobraz gminy Brusy, jak i pozostałej części mezoregionu Bory Tucholskie, jest zdominowany przez rozległe bory sosnowe porastające piaski sandrowe. Drugą główną cechą krajobrazu są liczne jeziora polodowcowe. Ze względu na dominujące czynniki rzeźbotwórcze prawie wszystkie mają charakter wytopiskowy. W większości są to zbiorniki oligotroficzne. Na obszarze Borów Tucholskich znajduje się największe w Polsce skupisko jezior lobeliowych. Bardzo istotnym elementem atrakcyjności turystycznej gminy Brusy jest to, że jej część obejmuje Park Narodowy Bory Tucholskie. Na obszarze gminy znajduje się też wiele terenów objętych ochroną, np. Rezerwat przyrody Bagno Stawek, Rezerwat przyrody Bór Chrobotkowy oraz Zaborski Park Krajobrazowy.

Pod względem historyczno-etnograficznym gmina Brusy stanowi fragment krainy określanej jako „Zaborzy” (Borzyszkowski 2006, Czarnowski 2010, Witkoś 2003). Niewątpliwą jej zaletą jest czystość środowiska naturalnego wynikająca z niskiego uprzemysłowienia oraz znacznej izolacji od terenów zurbanizowanych i obszarów intensywnej gospodarki rolnej.

Gmina Brusy zajmuje powierzchnię 400 km² i jest zamieszkiwana przez 13 021 osób. Charakteryzuje się małą gęstością zaludnienia. Wolorami turystycznymi są tu głównie cenne kompleksy leśne Borów Tucholskich oraz jeziora polodowcowe. Na terenie gminy niewiele jest zabytków architektury. Cenniejsze obiekty architektoniczne (zabytkowe kościoły) są w Brusach, Leśnie oraz Kosobudach. Ponadto atrakcję gminy stanowią kurhany i kamienne kręgi w okolicach Leśna.

Ważnym walorem kulturowym decydującym o wyjątkowości miasta i gminy Brusy jest jej położenie na obszarze Zaborów. Nazwa tej krainy odnosi się do południowej

części Kaszub, która znajduje się za Borami Tucholskimi. Współcześnie do Zaborów pod względem etnograficznym zalicza się obszar gmin: Brusy, Libusz, Wiele, Czersk i Dziemiany. Mieszkańców tych terenów określa się jako Zaboraków lub Krebanów.

Nawiązując do tożsamości kulturowej Zaborów, organizuje się imprezy kulturalne, które kultywują lokalne tradycje oraz elementy kultury ludowej. Są to Międzynarodowy Festiwal Folkloru, Festiwal Archeologiczny oraz „Pieczenie Chleba” w Widnie.

Imprezy kulturalne na terenie gminy Bursy

1. Międzynarodowy Festiwal Folkloru

Główną imprezą kulturalną stanowiącą o wizerunku gminy Brusy jest Międzynarodowy Festiwal Folkloru w Brusach. Historia jego powstania wiąże się z istnieniem Folklorystycznego Zespołu Pieśni i Tańca „Krëbane” (Krëbane 2010), założonego w 1980 roku przez ówczesnego dyrektora Gminnego Ośrodka Kultury w Brusach Władysława Czarnowskiego. Liczba członków tego zespołu szybko się powiększała. „Krëbane” zaczął występować na imprezach regionalnych oraz ogólnokrajowych, m.in. w Nakle, Tucholi, Bydgoszczy i Chojnicach, a od 1985 roku międzynarodowych. W ciągu 30 lat istnienia zespół dał blisko 1000 koncertów. W tym czasie przewinęło się przez niego 1,5 tys. tancerzy oraz 120 muzyków. W ciągu 23 lat zespół uczestniczył w 46 wyjazdach zagranicznych, z czego najwięcej zrealizowano w latach 2005-2009 – 19. Do odwiedzonych przez „Krëbane” państw najbardziej oddalonych od Polski można zaliczyć Macedonię, Bułgarię, Turcję, Włochy, Estonię, Belgię, Portugalie, Hiszpanię oraz Grecję.

Wieloletnie zagraniczne podróże artystyczne zespołu zaowocowały licznymi kontaktami, a spostrzeżenia i doświadczenia zdobyte podczas pobytów na międzynarodowych festiwalach ideą organizacji Festiwalu Folkloru w Brusach. Jak podaje Wojciech Czarnowski, pomysł zrodził się w 1994 roku podczas dyskusji z jego synem Markiem. Celem tego festiwalu miało być promowanie kultury kaszubskiej w regionie oraz rozwój kontaktów partnerskich z zespołami z zagranicy (wywiad z Wojciechem Czarnowskim).

Organizacja Festiwalu Folkloru była możliwa dzięki pomocy władz samorządowych, które zajęły się przygotowaniem noclegów i transportu dla uczestników oraz lokalizacją koncertów. Znaczne wsparcie uzyskano od Fundacji Batorego, Kancelarii Senatu (Biuro Polonijne), Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego oraz Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Kulturowego. W organizację czynnie włączyły się również lokalne przedsiębiorstwa handlowe i gastronomiczne, które miały wyłączność w oferowaniu swoich usług w trakcie trwania imprezy w zamian za jej sponsorowanie. W miarę rozwoju festiwalu w kolejnych jego edycjach do grona organizatorów włączyły się samorządy sąsiednich gmin: Chojnice, Charzykowy, Bytów, Kościerzyna, Karsin, Sierakowice i Czersk. Czersk był drugą obok Brus miejscowością, w której odbywały się koncerty.

Pierwsza edycja festiwalu odbyła się na przełomie lipca i sierpnia 1995 roku. Przybyło wówczas 5 zespołów zza granicy, co było możliwe dzięki współpracy z Międzynarodowym Festiwalem Młodzieży Szkolnej i Studenckiej w Bydgoszczy. Pierwszy fe-

stiwał zdobył duże uznanie władz samorządowych, gości oraz artystów z zagranicy (wywiad z Wojciechem Czarnowskim). Rok później organizatorzy zaprosili zespoły z Europy oraz jeden zespół zza oceanu (z Boliwii). Od tej pory oficjalny patronat nad festiwalem objęła Międzynarodowa Organizacja Festiwalu i Sztuki Ludowej.

Pierwsze dwie edycje festiwalu odbyły się na placu targowym w centrum Brus, jednak ze względu na dużą frekwencję koncerty musiano przenieść na stadion, który mieścił o wiele więcej osób. Wówczas trwanie tej imprezy wydłużono z 2 do 6 dni (tab. 1).

Festiwal wzbudzał ogromne zainteresowanie, szczególnie msza święta z udziałem wszystkich zespołów (wywiad z Wojciechem Czarnowskim). Po jej zakończeniu zespoły po kolei wychodziły z kościoła i przechodziły na finałowy koncert na stadionie. Dodatkowym elementem asymilującym zagranicznych uczestników Festiwalu z organizatorami oraz promującym walory Pomorza były wycieczki dla gości zagranicznych, najczęściej do Trójmiasta, Malborka i Torunia (wywiad z Wojciechem Czarnowskim).

Szczytowym okresem rozwoju Festiwalu Folkloru były lata 2006-2009, kiedy brało w nim udział 15 zespołów zagranicznych, często z krajów dość egzotycznych, jak: Kolumbia, Ekwador, Brazylia, USA, Puerto Rico, Sierra Leone, Wallis i Futuna, Irak, Kenia, Meksyk, Chiny (Borzyszkowski 2006). Od 2005 roku koncert inauguracyjny Festiwalu odbywa się w Wielu. Ponadto miejscami koncertów były Charzykowy, Chojnice, Bytów, Karsin i Sierakowice, Kościerzyna, Kartuzy i Czersk (tab. 1).

Renoma, jaką uzyskał z czasem festiwal, przyczyniła się do wpisania go do światowego kalendarza imprez organizowanych przez CIOFF. Międzynarodowy Festiwal Folkloru jest obecnie drugą największą tego typu imprezą w Polsce. W ciągu 15 edycji festiwalowych wystąpiło 181 zespołów z całego świata (tab. 1).

Tabela 1

Przebieg Międzynarodowego Festiwalu Folkloru w latach 1995-2012

Table 1

The course of the International Folk Festival in the years 1995-2012

rok	Liczba dni trwania festiwalu	Liczba zaproszonych zespołów	Państwa, z których pochodziły zespoły (przykładowo)	Liczba zespołów z Polski	Miejscowości, w których odbywały się koncerty
1995	2	5	Estonia, Szwajcaria, Holandia	1	Brusy
1996	2	3	Boliwia, Hiszpania	5	Brusy, Chojnice
1997	6	6	Chile, Włochy, Litwa	9	Brusy, Chojnice, Sierakowice
1998	6	9	Meksyk, USA, Indie	9	
1999	6	6	Francja, Ukraina, Szkocja	8	

2000	6	10	Peru, Węgry, USA	8	Brusy, Chojnice, Wiele, Karsin, Bytów
2001	6	14	Tajwan, Tajlandia, Meksyk	11	Brusy, Chojnice, Wiele, Karsin
2002	6	16	Kolumbia, Turcja, Grecja	10	
2003	6	14	Algieria, Chorwacja, Serbia i Czarnogóra	12	Brusy, Chojnice, Charzykowy, Wiele
2004	6	13	Chiny, Czechy, Indie, USA, Bułgaria	10	Brusy, Chojnice, Charzykowy, Kościerzyna, Bytów, Sierakowice, Wiele
2005	6	14	Chorwacja, Anglia, Rumunia, Wallis i Futuna, Meksyk	8	Brusy, Chojnice, Charzykowy, Kościerzyna, Bytów, Wiele
2006	6	11	Turcja, Chorwacja, Chile, Anglia, Armenia	11	
2007	6	15	Bośnia i Hercegowina, Cypr Północny, Irak, Sierra Leone	6	Brusy, Charzykowy, Kościerzyna, Bytów, Wiele
2008	6	11	Brazylia, Ekwador, Puerto Rico, Rosja	14	
2009	6	11	Ekwador, Kolumbia, Serbia, Irlandia	10	Brusy, Bytów, Charzykowy, Chojnice, Wiele
2010	6	6	Macedonia, Indie, Turcja, Rosja	8	Brusy, Chojnice, Charzykowy, Wiele, Czersk
2011	6	10	Senegal, Kolumbia, Albania, Meksyk, Turcja	6	Brusy, Chojnice, Charzykowy, Wiele, Czersk, Kościerzyna
2012	6	8	Chorwacja, Turcja, Czarnogóra, Czechy	4	Wiele, Sopot, Kościerzyna, Kartuzy, Czersk

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Brusy serce ziemi zaborskiej, Kultura – sport – turystyka 2000*

Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny oprócz rangi, jaką zyskał sobie w środowisku artystów muzyki ludowej, stał się również ważną imprezą wizerunkową nie tylko miasta i gminy Brusy, ale całego obszaru etnograficznej krainy Zaborów, przy-

czyniąc się do promocji turystycznej tych terenów zarówno wśród turystów polskich, jak i zagranicznych.

2. Festyn Archeologiczny w Leśnie

Inną ważną imprezą kulturalną na obszarze gminy Brusy jest Festyn Archeologiczny w Leśnie. Leśno to niewielka miejscowość wiejska położona nad jeziorami Górne i Dolne. Archeolodzy z Uniwersytetu Łódzkiego odnaleźli na jej terenie ślady osadnictwa pradziejowego, tj. zespół grobów kurhanowych oraz inne znaleziska identyfikowane z kulturą wielbarską. Obszar objęto statutem rezerwatu archeologicznego. Mimo że jest on prawnie chroniony, wyrażono zgodę na organizację corocznej imprezy o nazwie Festyn Archeologiczny (*Festyn archeologiczny...* 2004). Inicjatorami byli uczniowie z miejscowego gimnazjum, skupieni w kole historycznym prowadzonym przez nauczyciela historii – Jędrzeja Czarnowskiego (wywiad z Jędrzejem Czarnowskim).

Pierwsza edycja festynu odbyła się w roku 2004 w okolicy kamiennych kręgów, na prywatnej łące, 1,5 km od wsi. Celem tej imprezy miało być nawiązanie kontaktów z innymi grupami rekonstruującymi wydarzenia historyczne, a przy okazji promocja kamiennych kręgów w Leśnie. Początkowo festyn przyjął formułę szeroko otwartą, co było pewnego rodzaju odejściem od idei pomysłodawcy. Jak wspomina Jędrzej Czarnowski, na festynie pojawiali się Krzemieniarze, Rzymianie, Słowianie i rycerstwo z różnych epok. Od trzeciej edycji przyjęto ostateczną formułę Festynu Archeologicznego, która sprecyzowała ramy historyczne tej imprezy. Miała ona gromadzić odtwórców i rekonstruktorów historii IX i X wieku. W kolejnych latach przedstawiano życie codzienne Wikingów, Słowian, Persów, Rumunów i Białych.

Impreza cieszy się dużą popularnością, chociaż początkowo miała charakter regionalny. Na festyn przybywały grupy przede wszystkim z Pomorza. Były to drużyny: najemna wojów Słowiańsko-Wikińskich Nord Elag z Gdańska, Grodzianie Sopocy, Wikingów Nidhogg z Braniewa, Wojów Bolesławowych „Białozór” z Olsztyna, Hrafnarnir z Gdańska, Wojów Słowiańskich Dąb Pomorza z Torunia i wiele innych. Od 2000 roku impreza stała się międzynarodowa i w związku z tym przybywa wiele zagranicznych gości, głównie z Rosji, np. Klub Kaup z Kaliningradu, Gawariszczaja Woda czy Wataga. Każda drużyna tworzy własne obozowisko i przedstawia elementy życia codziennego prezentowanej przez siebie dawnej kultury (w tym wybrane elementy sztuk walki). Dzięki temu na festynie można obejrzeć metody odlewnictwa z brązu, pracę tkaczek, garncarzy, ceramików, sztukę wędzenia ryb, wykorzystywania sieci rybackich i powozów. Prezentują się tam również złotnicy, kalerownicy, szewcy oraz przedstawiciele innych dawnych lub zanikających zawodów. W ramach prowadzi się ponadto warsztaty rzemiosła. Dodatkowymi elementami są również występy artystyczne zespołów muzycznych, tanecznych, trup teatralnych oraz pokazy tańca z ogniem, np. Grupy Radnyna, Animus Saltandi, Trupy Teatralnej Weganci, Open Folk, White Garden.

Impreza cieszy się rosnącym zainteresowaniem zarówno czynnych uczestników, jak i widzów. Średnio bierze w niej udział około 200-300 osób, a widzów jest około 1000. Festyn organizowany jest corocznie pod koniec czerwca i trwa dwa dni (weekend). Główne jego atrakcje odbywają się w sobotę. Kulminacyjnym elementem festynu jest rekonstrukcja bitwy oraz pokaz sztucznych ogni.

Siedziba stowarzyszenia organizującego Międzynarodowy Festiwal Archeologiczny, tj. Grupy Młodych Archeologów, znajduje się w Brusach. Patronat nad tą imprezą objął Urząd Miasta i Gminy Brusy. Poza tym wspiera to przedsięwzięcie Lokalna Grupa Działania „Sandry Brdy”, Fundacja Inicjatyw Obywatelskich (FIO) oraz Polska Fundacja Dzieci i Młodzieży. Impreza ze względu na swój specyficzny klimat i dużą popularność w lokalnym środowisku jest dofinansowywana również przez lokalnych przedsiębiorców.

3. „Pieczenie Chleba” w Widnie

Imprezą znacznie mniejszej rangi, o lokalnym charakterze, jest „Pieczenie Chleba” w Widnie nad Zbrzycą. Odbywa się od 1997 roku w pierwszą sobotę sierpnia na placu w centrum wioski, na którym w 1949 roku wybudowano piec chlebowy. Z roku na rok zwiększa się nie tylko liczba gości, ale też proporcjonalnie liczba wypiekanych podczas tej imprezy tradycyjnego kaszubskiego chleba. Jak podaje dyrektor Wydziału Komunikacji Społecznej przy Urzędzie Miejskim w Brusach, w 2001 roku wypieczono 600 bułek, a w 2004 już 1000 bułek i 200 bochenków chleba.

W tradycji wypieku chleba na Kaszubach najważniejsze znaczenie miało żyto, które mielono w żarnach na tzw. prostową (różową) mąkę. Czasami dodawano suszone owoce, a nawet utłuczone i zmielone kasztany. Piec, w którym wypiekano chleb, często był własnością kilku gospodarzy. Zbudowany z gliny i kamieni, opalany drewnem, stanowił źródło dochodu. Za całoroczne korzystanie z niego trzeba było odpracować dwa dni przy kopaniu ziemniaków lub półtora dnia przy sianokosach.

Program „Pieczenia Chleba” w poszczególnych edycjach nie uległ zbyt dużym zmianom. Impreza, jak podaje Irena Wałdoch, rozpoczyna się w godzinach wczesnopopołudniowych od wyjęcia świeżo upieczonego chleba z pieca i jego degustacji (wywiad z Ireną Wałdoch). Następnie na placu odbywają się zabawy dla dzieci, dorosłych oraz całych rodzin, np. wyścigi w workach, przeciąganie liny, bieg ze skakanką, piłowanie drzewa (dla mężczyzn), rzut wałkiem (dla kobiet). „Pieczenie chleba” kończy się w godzinach wieczornych biesiadą przy ognisku.

Impreza jest współorganizowana przez Urząd Miasta i Gminy Brusy i lokalnych przedsiębiorców. Od 2010 roku do grona organizatorów dołączyło Stowarzyszenie Wdzydzko-Charzykowska Lokalna Grupa Rybacka „Mòrénka”. Dzięki temu impreza jest dofinansowywana również ze środków Europejskiego Funduszu Rybackiego. Przez to zmieniła ona nieco swój pierwotny charakter, gdyż oprócz tradycyjnego kaszubskiego chleba promuje się także rybactwo (degustacja potraw rybnych, konkursy związane z tą tematyką).

Celem „Pieczenia Chleba” w Widnie jest promocja kultury kaszubskiej i regionalnych tradycji. W imprezie tej biorą udział nie tylko mieszkańcy miasta i gminy

Brusy, ale również przebywający w tych okolicach turyści. Skala jej oddziaływania jest jednak znacznie mniejsza w porównaniu z Międzynarodowym Festiwalem Folkloru czy Festynem Archeologicznym. Choć odbywa się w atrakcyjnie położonej miejscowości, brakuje w niej odpowiedniego zagospodarowania w urzędzenia podstawowej bazy turystycznej. Poprawa na tym polu umożliwiłaby liczniejszy udział gości spoza obszaru gminy Brusy.

Podsumowanie

Znaczenie imprez kulturalnych dla rozwoju turystyki jest olbrzymie. Współczesny turysta staje się coraz bardziej wymagający. Oczekuje produktu interesującego, profesjonalnie skonstruowanego. Wymaga to jednak od samorządów terytorialnych, na obszarze których odbywają się imprezy kulturalne, zapewnienia dostępności komunikacyjnej, stworzenia lokalnym przedsiębiorcom odpowiednich warunków do lokalizacji inwestycji, tj. rozbudowy trwałej bazy noclegowej i gastronomicznej oraz infrastruktury towarzyszącej.

Imprezy kulturalne o utrwalonej renomie, odpowiednio przygotowane, wypromowane, mogą stać się ważnymi stymulatorami rozwoju społeczno-ekonomicznego miejscowości turystycznych. Integrują lokalne społeczności, stając się często siłą napędową kolejnych inwestycji nie tylko turystycznych, ale również w zakresie infrastruktury ogólnej i innych gałęzi gospodarki kooperujących z turystyką.

Analizowane w opracowaniu imprezy kulturalne mają bardzo zróżnicowaną formę oraz zasięg oddziaływania. Odbywają się w okresie letnim – Festyn Archeologiczny w Leśnie na przełomie czerwca i lipca, Międzynarodowy Festiwal Folkloru w Brusach na przełomie lipca i sierpnia, a „Pieczenie Chleba” w Widnie w pierwszą sobotę sierpnia. Terminy te zostały ustalone w takiej kolejności, by umożliwić przyjazd jak największej liczbie uczestników oraz gości, co wskazuje na wyraźny promocyjny charakter tych imprez. Okres wakacyjny sprzyja ich popularyzacji wśród osób przyjeżdżających na badany obszar w celach wypoczynkowych. Wydaje się, że przy odpowiednich inwestycjach w zakresie infrastruktury ogólnej omówione imprezy mogą być skutecznym narzędziem promocji nie tylko gminy Brusy, ale także obszaru pozostałych gmin zaborskich. W czasie ich trwania widoczna jest zwiększona liczba gości odwiedzających Brusy, Leśno i Widno oraz pozostałe miejscowości gminy Brusy, mimo że trudno ją określić za pomocą oficjalnych statystyk. Zagadnienie to wymaga dalszych badań terenowych.

Literatura

Brusy serce ziemi zaborskiej, Brusy

Brusy – zaborska kraina lasów i jezior. Informator turystyczny, 2003, red. E. Singer, Bydgoszcz

Czarnowski M., 2010, *Kto Kaszubą rodem, Kaszubą zostanie*, Chojnice

- Festyn archeologiczny „Wspólne korzenie”. Cmentarzysko kurhanowe Leśno (folder)*, 2004, Brusy
- Historia Brus i okolicy*, 2006, red. J. Borzyszkowski, Gdańsk-Brusy
- Krębane*, 2010, Brusy
- Kultura – sport – turystyka*, 2000, Brusy
- Pruszyński J., *Dziedzictwo kultury Polski, jego straty i ochrona prawna*, 2001, t. I-II, Kraków
- Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Brusy do roku 2020*, 2011, Brusy
- Wywiady z organizatorami imprez zrealizowane w sezonie letnim 2012:
- Władysław Czarnowski – Międzynarodowy Festiwal Folkloru w Brusach
 - Jędrzej Czarnowski – Grupa Młodych Archeologów z Brus – Festyn Archeologiczny
 - Iwona Waldoch – „Pieczenie Chleba” w Widnie

Summary

Today the cultural tourism is one of the most developing form of tourism. One of the element of this form of tourism is tourism to localities for its events or others important festivals. For the communes without important natural and antropogenic values events make occasion for tourism development. In the article taken an issue of the tourist activity of Brusy. In the analysis of the cultural events was used an observation and interview with the managers of these events. Commune basing of its cultural events as International Folk Festival in Brusy, The Archeological Festival in Leśno and the event named “Making bred” in Widno. These events happen every year such of these events have special form and long tradition. Every year a lot of tourist come to Brusy, Leśno and Wiedno for its cultural values. The analysed events have rich tradition and are very important element of local culture, tradition regional identity of Zabory region.

